

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

**для кандидатів на посади суддів
апеляційних судів
з цивільної спеціалізації**

за позовом

Приходька Олега Васильовича

до Приходька Дмитра Олеговича

третя особа:

Петрівська територіальна громада Ірпінського району
Київської області,

**про
визнання заповіту недійсним**

КИЇВСЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД
03110, м. Київ, вул. Солом'янська, будинок 2-А

_____ р.

Справа № 000/000/01

Київський апеляційний суд в складі колегії суддів:

Ковалю О.О. (суддя-доповідач), Наушко Л.О., Остапенко О.О.,
секретар судового засідання – Гавроненко Л.В.

учасники справи:

позивач: Приходько Олег Васильович

відповідач: Приходько Дмитро Олегович

третя особа: Петрівська територіальна громада Ірпінського району Київської області,

розглянувши у відкритому судовому засіданні апеляційну скаргу Приходька Дмитра Олеговича на рішення Ірпінського міського суду Київської області від 02.02.2024 року (суддя Тесля О. О., дата складання повного тексту рішення - 09.02.2024) у справі № 000/000/01, за позовом Приходька Олега Васильовича до Приходька Дмитра Олеговича, третя особа - Петрівська територіальна громада Ірпінського району Київської області, про визнання заповіту недійсним,

В С Т А Н О В И В :

Короткий зміст позовних вимог

У травні 2023 року Приходько О. В. (далі також - позивач) звернувся з позовом до Приходька Д. О. (далі також - відповідач) про визнання заповіту недійсним.

У поданій до Ірпінського міського суду позовній заяві позивач зазначав, що 15 грудня 2022 року у віці 86 років помер його батько – Приходько Василь Іванович. На випадок своєї смерті батько склав заповіт у якому розпорядився земельною ділянкою загальною площею 0,80 га, призначену для товарного сільськогосподарського виробництва, що розташована на території Петрівської сільської ради Ірпінського району, на його (позивача) користь. Заповіт посвідчено 29 червня 2018 року секретарем Петрівської сільської ради Ірпінського району Київської області Горбач Людмилою Володимирівною.

Звернувшись за спадщиною, дізнався, що 06 серпня 2020 року тією ж посадовою особою посвідчений інший заповіт, яким земельна ділянка заповідалася онуку покійного - Приходьку Д.О.

За життя батько часто хворів, мав чисельні хронічні захворювання. Зокрема внаслідок поганого зору він не міг читати, писати та навіть відрізнити сина від онука. За такого стану здоров'я текст заповіту від 06 серпня 2020 року замість заповідача начебто підписала громадянка Шелест Катерина Петрівна у присутності двох свідків: Данько Ірини Макарівни та Штанько Ірини Михайлівни.

У розмові із Штанько І.М. дізнався, що 06 серпня 2020 року Данько І.М. присутньою під час оформлення заповіту не була.

Посилаючись на порушення вимог щодо порядку посвідчення заповіту від 06 серпня 2020 року, позивач просив визнати його недійсним.

Короткий зміст рішення суду першої інстанції

Рішенням Ірпінського міського суду Київської області від 02 лютого 2024 року позов задоволено частково. Встановлено нікчемність заповіту виданого 06 серпня 2020 року Приходьком В. І. на користь Приходька Д. О., який посвідчено секретарем Петрівської сільської ради Ірпінського району Київської області Горбач Л. В. та зареєстровано у реєстрі за № 20.

Суд виходив з того, що на підставі аналізу належних та допустимих доказів, з достатньою повнотою, беззаперечно встановлено складання заповіту від 06 серпня 2020 року у відсутність свідка Данько І.М., що є суттєвим порушенням встановленого законом порядку.

Часткове задоволення позову полягало у тому, що позивач просив визнати заповіт недійсним, а суд, за відсутності вимоги про визнання правочину нікчемним, встановив нікчемність заповіту.

Суд вирішив питання про розподіл судових витрат, стягнувши з відповідача на користь позивача витрати з оплати судового збору.

Короткий зміст вимог апеляційної скарги

В апеляційній скарзі відповідач Приходько Д. О., посилаючись на невідповідність висновків суду обставинам справи, порушення норм матеріального права та неправильне застосування норм процесуального права, просив скасувати рішення місцевого суду та ухвалити нове, про відмову у задоволенні позову в повному обсязі.

На переконання скаржника, суд першої інстанції залишив поза увагою показання секретаря місцевої сільради Горбач Л. В. та свідка Штанько І. М., які однозначно підтвердили, що 06 серпня 2020 року Приходько Василь Іванович без будь-якого примусу прямо висловив бажання передати свою земельну ділянку внукові - Приходьку Д.О.

Визнавши заповіт нікчемним, суд першої інстанції помилково та бездоказово поставив під сумнів волю заповідача, яка була направлена на передачу майна саме йому (відповідачеві), а не іншій особі. Відсутність під час оформлення заповіту одного із свідків є формальністю, яка не впливала та не могла вплинути на свободу волевиявлення дідуся. А воля покійного потребує поваги та обов'язковості виконання.

Відповідач вважає, що Шелест К. П., яка на прохання Приходька В. І. підписала заповіт, можна вважати свідком цієї події. Присутності двох свідків, як вимагає закон у цьому випадку дотримано, а тому посилання суду на порушення порядку складання заповіту помилкове. За цих обставин рішення про часткове задоволення позову є незаконним.

Узагальнені доводи та заперечення інших учасників справи

У відзиві на апеляційну скаргу Приходько О. В. просить рішення місцевого суду, як законне та обґрунтоване, залишити без змін.

Наголошує, що суд першої інстанції встановив відсутність однієї із осіб зазначеної у якості свідка при складанні заповіту Приходька В. І. Само по собі це є суттєвим порушенням встановленого законом порядку та обставиною для висновку про нікчемність заповіту.

Відзив на апеляційну скаргу від третьої особи не надходив.

Дії суду апеляційної інстанції щодо розгляду апеляційної скарги.

Ухвалою Київського апеляційного суду від 8 березня 2024 року відкрито апеляційне провадження за апеляційною скаргою Приходька Д. О. на рішення Ірпінського міського суду Київської області від 02 лютого 2024 року. Розгляд справи призначено на 15 квітня 2024 року.

Відповідач у судовому засіданні підтримав доводи апеляційної скарги. Позивач, третя особа у судовому засіданні не з'явилися, про причини неявки суд не повідомили, хоча належним чином повідомлялися про час та місце розгляду справи.

Відповідно до частини 2 статті 372 ЦПК України неявка сторін або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає розгляду справи.

Враховуючи, що участь в засіданні суду є правом, а не обов'язком учасника справи, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про необхідність здійснення перевірки рішення суду в апеляційному порядку за відсутності позивача та третьої особи.

Обставини справи, встановлені судом першої інстанції та перевірені судом апеляційної інстанції

Після смерті 15 грудня 2022 року Приходька Василя Івановича відкрилася спадщина на земельну ділянку площею 0,80 га, що призначена для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та розташована на території Петрівської сільської ради Ірпінського району Київської області. Належність землі спадкодавцю вбачається із Державного акта на право власності на земельну ділянку серії АК № 000.

Приходько В. І. 29 червня 2018 року склав заповіт, посвідчений секретарем Петрівської сільської ради Ірпінського району Київської області Горбач Л. В. та зареєстрований у реєстрі за № 59. За цим заповітом згадана земельна ділянка передавалася у власність сину заповідача - Приходьку О. В.

Від імені Приходька В. І. 06 серпня 2020 року складено інший заповіт, який посвідчений секретарем Петрівської сільської ради Ірпінського району Київської області Горбач Л. В. та зареєстрований у реєстрі за № 20. За цим заповітом земельна ділянка мала перейти Приходьку Д. О.

У тексті заповіту зазначено, що він складений о 10.00 годині 06 серпня 2020 року за місцем проживання Приходька В.І. за адресою: с. Петрівка, вулиця Трудова 12. Вказано, що у зв'язку з тим, що заповідач за станом здоров'я, який призвів до втрати зору, не може самостійно підписати заповіт, то на його прохання та в його присутності текст заповіту підписала громадянка Шелест К. П., особу якої встановлено.

Також у документі зазначено, що до підписання, заповіт зачитано заповідачу вголос свідками Штанько І. М. та Данько І. М., особи яких встановлено, справжність їхніх підписів, які проставлені на заповіті, перевірено. Документ містить відбиток печатки Петрівської сільської ради та підпис її секретаря - Горбач Л.В.

Із копії спадкової справи № 02/001 слідує, що вона заведена за заявами Приходька О.В. та Приходька Д.О. про прийняття спадщини, що відкрилася після Приходька В. І., який помер 15 грудня 2022 року.

Згідно відомостей із Спадкового реєстру, станом на 01 березня 2023 року заповіт від 06 серпня 2020 року (реєстр. номер 20) громадянина Приходька В. І., 06.06.1936 року народження, є чинним.

Секретар Петрівської сільської ради Горбач Л. В. суду пояснила, що до неї, як до посадової особи органу місцевого самоврядування, з проханням скласти заповіт звернувся мешканець села Петрівка - Приходько В. І., 1936 року народження. Оформити заповіт вирішили зранку 06 серпня 2020 року за місцем його помешкання у будинку по вулиці Трудовій 12. Оскільки заповідач за станом здоров'я не міг самостійно читати та розписуватися, то на посвідчення заповіту приїхала вона, як секретар сільради, а також

Штанько І.М. та Шелест К.П. Стверджує, що того дня Приходько В. І. розпорядився на випадок своєї смерті передати належну йому земельну ділянку внукові – Приходьку Д. О. Під час посвідчення заповіту Данько І.М. присутньою не була, а зазначено її як свідка тому, що у 2018 році вона залучалася у цій якості під час процедури оформлення Приходьком В. І. попереднього заповіту на користь сина.

Свідок Данько І. М. в суді пояснила, що 06 серпня 2020 року о 10-00 годині вона не була у будинку Приходька В. І. під час оформлення останнім заповіту. Ніякі документи з цього приводу не підписувала. Того дня із 8-00 до 18-00 години перебувала у місті Києві.

Свідки Шелест К.П. та Штанько І.М. пояснили, що 06 серпня 2020 року Данько І.М. у процедурі оформлення заповіту Приходька В. І. участі не брала, свідком волевиявлення останнього не була, у складених з цього приводу документах не розписувалася. Підтвердили, що Приходько В. І. у цей день заповів належну йому земельну ділянку своєму внукові – Приходьку Д. О.

Норми матеріального права, якими регулюються спірні правовідносини

Відповідно до ч. 3 ст. 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України).

Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів (ч.1 ст. 4 ЦПК України).

Згідно зі ст. 5 ЦПК України суд, здійснюючи правосуддя, захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. А у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспорюваного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону.

Зі змісту статті 367 ЦПК України вбачається, що суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.

Відповідно до положень ст. 263 ЦПК України, судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права. Судове рішення має відповідати завданню цивільного судочинства, визначеному цим Кодексом. При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладених в постановках Верховного Суду.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Згідно із вимогами ч. 1 ст. 264 ЦПК України під час ухвалення рішення суд вирішує, чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; які правовідносини сторін впливають

із встановлених обставин; яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин.

Відповідно до статті 1233 ЦК України заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Статтею 1234 ЦК України передбачено, що право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Право на заповіт здійснюється особисто. Вчинення заповіту через представника не допускається.

Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (частина перша статті 202 ЦК України).

Відповідно до частин першої-п'ятої статті 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. Особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності. Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Згідно із статтею 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу.

Статтею 1247 ЦК України передбачено, що заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення. Заповіт має бути особисто підписаний заповідачем. Якщо особа не може особисто підписати заповіт, він підписується відповідно до частини четвертої статті 207 цього Кодексу. Заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у статтях 1251-1252 цього Кодексу. Заповіти, посвідчені особами, зазначеними у частині третій цієї статті, підлягають державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбутися при свідках (абзац 3 ч.2 ст. 1248 ЦК України).

Згідно ч.2 ст. 1253 ЦК України у випадках, встановлених абзацом третім частини другої статті 1248 і статтею 1252 цього Кодексу, присутність не менш як двох свідків при посвідченні заповіту є обов'язковою.

За статтею 1251 ЦК України якщо у населеному пункті немає нотаріуса, заповіт, крім секретного, може бути посвідчений уповноваженою на це посадовою особою відповідного органу місцевого самоврядування.

На час складення спірного заповіту вимоги до його форми та порядку посвідчення були визначені главою 85 книги шостої ЦК України, Законом України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року № 3425-ХІІ із змінами та доповненнями та Порядком вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування № 3306/5 затвердженого наказом Міністерства юстиції України 11 листопада 2011 року.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 37 Закону України «Про нотаріат» у населених пунктах, де немає нотаріусів, уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування вчиняють нотаріальні дії, зокрема посвідчують заповіти (крім секретних).

Пунктом 1.2 розділу I Порядку № 3306/5 передбачено, що нотаріальні дії вчиняють посадові особи, на яких за рішенням відповідного органу місцевого самоврядування покладено вчинення цих дій.

У разі, якщо за фізичну особу, яка внаслідок фізичної вади, хвороби не може власноручно підписати заповіт чи заяву, підписується інша фізична особа, посадова особа органу місцевого самоврядування встановлює особу громадянина, що бере участь у

нотаріальній дії, і особу громадянина, який підписався за нього. Копія документа, за яким встановлюється особа, долучається до примірника документа, який залишається у справах органу місцевого самоврядування.

Порядок підписання нотаріально посвідчених документів визначено статтею 45 Закону України «Про нотаріат» (пункти 2.1-2.6 розділу II Порядку №3306/5 в редакції на час посвідчення спірного заповіту).

Пунктом 1.4 розділу III Порядку № 3306/05 передбачено, якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбуватися в присутності не менш як двох свідків. Свідками можуть бути лише особи з повною цивільною дієздатністю. Свідками не можуть бути посадова особа органу місцевого самоврядування, яка посвідчує заповіт, спадкоємці за заповітом, члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом, особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт. Текст заповіту має містити відомості про особи свідків, а саме: прізвище, ім'я, по батькові кожного з них, дату народження, місце проживання, реквізити паспорта чи іншого документа, на підставі якого було встановлено особу свідка. Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому.

Якщо заповідач унаслідок фізичної вади, хвороби не може власноручно підписати заповіт, за дорученням заповідача він може бути підписаний іншим громадянином за правилами, викладеними у пункті 2.6 розділу II цього Порядку.

Зasadничими принципами цивільного судочинства є змагальність та диспозитивність, що покладає на позивача обов'язок доведення обґрунтованості та підставності усіх заявлених вимог, саме на позивача покладається обов'язок надати належні та допустимі докази на доведення власної правової позиції.

За правилами статей 12, 81 ЦПК України року кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій (частина четверта статті 12 ЦПК України).

За змістом статті 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках. Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд.

Згідно зі статтею 77 ЦПК України предметом доказування є обставини, що підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Статтею 89 ЦПК України встановлено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

Реалізація принципу змагальності сторін в цивільному процесі та доведення перед судом обґрунтованості своїх вимог є конституційною гарантією, передбаченою у статті 129 Основного Закону України.

Згідно зі статтею 1257 ЦК України заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним. За позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо буде

встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі. Недійсність окремого розпорядження, що міститься у заповіті, не має наслідком недійсності іншої його частини. У разі недійсності заповіту спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений права на спадкування, одержує право на спадкування за законом на загальних підставах.

При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду (4 ст. 263 ЦПК України).

Частиною першою статті 15 ЦК України передбачено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Способи захисту цивільних прав та інтересів визначені частиною другою статті 16 ЦК України.

Ефективність захисту цивільного права залежить від характеру вимоги, що висувається до порушника, та характеру правовідносин, які існують між позивачем та відповідачем.

Для застосування того чи іншого способу захисту необхідно встановити, які права (інтереси) позивача порушені, невизнані або оспорені відповідачем і за захистом яких прав (інтересів) позивач звернувся до суду.

Під час оцінки обраного позивачем способу захисту потрібно враховувати його ефективність, тобто спосіб захисту має відповідати змісту порушеного права, характеру правопорушення та забезпечити поновлення порушеного права.

Суд зобов'язаний з'ясувати характер спірних правовідносин (предмет і підстави позову), наявність/відсутність порушеного права чи інтересу та можливість його поновлення/захисту в обраній позивачем спосіб.

Цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін (частина перша статті 12 ЦПК України).

Відповідно до частини першої статті 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках.

У цивільному судочинстві діє принцип диспозитивності, який покладає на суд обов'язок вирішувати лише ті питання, про вирішення яких його просять сторони у справі (учасники спірних правовідносин), та позбавляє можливості ініціювати судові провадження. Особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Формування змісту та обсягу позовних вимог є диспозитивним правом позивача.

Отже, кожна сторона сама визначає стратегію свого захисту, зміст своїх вимог і заперечень, а також предмет та підстави позову, тягар доказування лежить на сторонах спору, а суд розглядає справу виключно у межах заявлених ними вимог та наданих доказів.

Таким чином, суд не може вийти за межі позовних вимог та в порушення принципу диспозитивності самостійно обирати правову підставу та предмет позову.

Відповідно до ч. 1, 13 ст. 141 ЦПК України судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат.

Судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат (частина 1,13 статті 141 ЦПК України).

Для вирішення завдання у зошиті для виконання практичного завдання Вам необхідно:

1) визначити вид судового рішення, яке, на Вашу думку, має бути ухвалено судом апеляційної інстанції за результатами розгляду модельної справи відповідно до встановлених у завданні умов;

2) продовжити викладення тексту судового рішення.

Датою виконання практичного завдання необхідно вважати дату складення іспиту.